

ה' מתהלך בקרב מחנך

יצחק לוי

1. דברים כג, י-טו

2. ונשמרת מכל דבר רע

א. מדרש תנאים "ונשמרת מכל דבר רע": שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה שנאמר "כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה". ד"א "ונשמרת מכל דבר רע"- מכל דבר שגלו עליו כנענים שהוא מסלק את השכינה ואף מלשון הרע.

ב. ויקרא רבה כו, ב: רבי יוסי ממלחיא ורבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמרו ... אחר כל השבת הזה יוצאין למלחמה ונופלין אלא ע"י שהיו בהם דלטורין היו נופלין הוא שדוד אומר (תהילים נו, ה): "נפשי בתוך לְבָאִים". לבאים זה אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה. "אֶשְׁכְּבָה לְהִטִּים" זה דואג ואחיתופל שהיו להוטין אחר לשון הרע "בְּנִי אֲדָם שְׁנִיָּהֶם חֲנִית וְחָצִים" אלו אנשי קעילה דכתיב בהם (ש"א כג, יא): "הִיָּסְגֶרְנִי בעלי קעילה בידו" "וּלְשׁוֹנָם חָרָב חֲדָה" אלו הזיפים דכתיב בהון (תהלים נד, ב): "בבא הזיפים ויאמרו לשאול" באותה שעה אמר דוד וכי מה השכינה עושה בארץ (ו): "רומה על השמים אלהים" סלק שכינתך מביניהון אבל דורו של אחאב כלן עובדי עבודת כוכבים היו ועל ידי שלא היו בהן דילטורין היו יוצאין למלחמה ונוצחין.

ג. רמב"ן על אתר ד"ה "ונשמרת מכל דבר רע": שהשטן מקטרג בשעת הסכנה לשון רש"י והנכון בעיני בענין המצוה הזאת כי הכתוב יזהיר בעת אשר החטא מצוי בו והידוע במנהגי המחנות היוצאות למלחמה כי יאכלו כל תועבה יגזלו ויחמסו ולא יתבוששו אפילו בניאוף וכל נבלה. הישר בבני אדם בטבעו יתלבש אכזריות וחמה כצאת מחנה על אויב, ועל כן הזהיר בו הכתוב ונשמרת מכל דבר רע ועל דרך הפשט היא אזהרה מכל הנאסר ובספרי (תצא קיט) ונשמרת מכל דבר רע שומע אני בטומאות ובטהרות ובמעשרות הכתוב מדבר ת"ל ערוה אין לי אלא ערוה מנין לרבות עבודת גלולים וגלוי עריות ושפיכות דמים וקללת השם ת"ל ונשמרת מכל דבר רע או יכול בטומאות ובטהרות ובמעשרות הכתוב מדבר ת"ל ערוה מה ערוה מיוחדת מעשה שגלו עליו כנענים ומסלק את השכינה אף כל מעשה שגלו עליו כנענים ומסלק את השכינה, כשהוא אומר "ידבר" אף על לשון הרע וגם זה מן הטעם שפירשנו כי מלבד האזהרות שבאו באלה העבירות החמורות יוסיף לאו במחנה שנשמר בו מכל אלו העבירות שלא תסתלק השכינה מישראל אשר שם כאשר אמר כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך והנה העושה העבירות הגדולות במחנה כאותם שכתוב בהם (ירמיהו ז ל) שמו שקוציהם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמאו ועוד שלא יגברו עלינו האויבים אם נעשה כמעשים הגורמים להם שיגלו מפנינו וזהו ולתת אויביך לפניך (שם) והוסיפו בו לשון הרע כדי שלא ירבו ביניהם מחלוקת, ויכו ביניהם מכה רבה מאד יותר מן האויבים.. ועל דרך הפשט הזהיר בבעל המקרה לצאת מכל המחנה, מפני הטעם הנזכר שהשם מתהלך עמנו להושיענו והמחנה קדוש, ושיהיה לבנו מתכוין להקב"ה ונוחיל לישועתו ולא נסמוך בזרוע בשר. וכן הטעם בכסוי הצואה כי המחנה כולו כמקדש ה'. וממנו נלמוד למקום התפילה שנרחיק מן הצואה ארבע אמות ולכל מראה העינים.

ד. אור החיים דברים יג, יח (בענין עיר הנידחת): "ונתן לך רחמים ורחמך". כוונת מאמר זה כאן לפי שצוה על עיר הנדחת שיהרגו כל העיר לפי חרב ואפילו בהמתם מעשה הזה יוליד טבע האכזריות בלב האדם, כמו שספרו לנו הישמעאלים כת הרוצחים במאמר המלך כי יש להם חשק גדול בשעה שהורגים אדם ונכרתה מהם שורש הרחמים והיו לאכזר, והבחינה

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ד

עצמה תהיה נשרשת ברוצחי עיר הנדחת לזה אמר להם הבטחה שיתן להם ה' רחמים הגם שהטבע יוליד בהם האכזריות מקור הרחמים ישפיע בהם כח הרחמים מחדש לבטל כח האכזריות שנולד בהם מכח המעשה.

ה. רבנו בחיי על אתר "ונשמרת מכל דבר רע" – אזהרה זו מפני קדושת הארון וכן מצינו במלחמת מדין שהלך הארון עמהם.

ו. משך חכמה על אתר: ונשמרת מכל דבר רע: לא רחוק לומר שכוונת הפסוק שלא לגלות מסתורין של המלחמה ושלא לספר ארחם ורבעם לשום איש (ר' תהילים סד, א-ו)

3. הרחקת בעל קרי מן המחנה עד טהרתו

א. במדבר ה, א-ה: שילוח טמאים (צרוע, זב וטמא לנפש) מן המקדש

ב. במדבר לא, יט: מלחמת מדין. אנשי צבא שנטמאו בטומאת מת נצטוו למנות מחוץ למחנה שבעה ימים

אבן עזרא שם ד"ה: אתם ושביכם: בעבור הכבוד השוכן בתוכם.

ג. דברים כ"ג, יא-יב: בעל קרי צריך לצאת ממחנה המלחמה עד טהרתו וביאת שמשו.

ד. משנה סוטה ח, א: "כי ה' אלוקיכם ההולך עמכם להליחם לכם" – זה מחנה הארון (בימי בית שני- מחנה לוייה).

4. יד ויתד

א. יד- צד (במדבר ב, יז)/ מקום קבוע

רס"ג על אתר: ויהיה לך מקום מחוץ למחנה שתפנה שם מחוץ לו.

ב. יתד- כלי לחפור בו (כמו יתדות אוהלים)

ג. אזנך- כלי זין (רש"י, אונקלוס, יונתן בן עוזיאל)

-חגורה (בעל הכתב והקבלה)

ד. כלי יקר דברים כג, יד: ויתד תהיה לך על אזנך. במס' כתובות (דף ה.). דרש בר קפרא מ"ד ויתד תהיה לך על אזנך. אל תקרי אזנך אלא אזניך שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעו באזניו כי הם דומים ליתידות, ותנא דבי ר"י (שם ה.): מפני מה און כולה קשה ואליה שלה רכה שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יכוף אליה שלה לתוכו, והאליה סוף האוזן ע"כ הוא רכה כי המשכיל ישמיע לאזנו סופו של המחלוקת כי כל המחלוקת שאינה לש"ש אין סופה להתקיים וזכירת סופו מועיל לו לנטוש הריב ולעשות את עצמו כאיש לא שומע, אך דברי ב"ק צריכין ביאור כי מה ראה על ככה להוציא הפסוק ממשוטו מכל וכל ואין לו קשר לא למעלה ולא למטה ומה שדרש אזנך לשון אוזן הוא דבר שאין האוזן יכול לשמוע.

והקרוב בעיני שראה לדרוש פסוק זה, אמה שנאמר כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע. וּדְרָשׁוּ רַז"ל (ספרי תצא קיט) דיבור רע דהיינו שישמור עצמו מלשון הרע ובילקוט מביא על זה פסוק בשוט לשון תחבא (איוב ה, כא) וטעמו

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ד

של דבר פירש הרמב"ן כדי שלא ירבה ביניהם מחלוקת ויכו ביניהם מכה רבה יותר מן האויבים, והיה קשה לבר קפרא שנאמר ונשמרת מכל דבר רע. דיבור רע, ולא פירש במה יהיה נשמר ממנו ע"כ ראה לומר שפסוק ויתד תהיה לך מבאר מהות השמירה והיא כדרך שנאמר בשוט לשון תחבא. והיינו שיחביא ויסתיר את עצמו כמסתיר פנים ממנו ולעשות עצמו כלא שומע ולהיות מן הנעלבים ולא מן העולבין שומעין חרפתם ואינן משיבים, ובזה ישקיט הריב. ...

ולהנחה זו יהיה אונך כפשוטו כלי זיין, ובוי"ו של ויתד נרמז כל דרוש זה כי כל וי"ו מוסיף על ענין ראשון לומר לך שהשמירה מכל דיבור רע של לה"ר הוא שיניח אצבעו הדומה ליתד לתוך אזנו וזהו כלי זיינו המצילו משוט לשון, ואמר הכתוב שכדומה לו יש עוד יתד נוסף על סתם כלי זיינו אשר בו יחפור בארץ לכסות צאתו כך הוי"ו מרבה בכיוצא בו אצבע הדומה ליתד אשר בו יחפור באוזן לעשות עצמו כלא שומע ובזה יכסה קלונו וצאתו .

5. ערות דבר

א. מדרש תנאים : הרהור ערוה

ב. ספורנו : פסול בזרע

ג. ר"י אבן כספי : ערוה עניינו גילוי. כי הצואה אין ראוי שתהיה מגולה כי מוליד מיאוס בנפש אבל ראוי שתהיה מכוסה.

ד. ויקרא רבה כד, ז : "ולא יראה בך ערות דבר" : ערות דיבור. רבי שמואל בר נחמן אמר : זה נבול הפה.

6. כי ה' אלוקיך מתהלך בקרב מחנך

א. עבודה זרה כ ע"ב : ת"ר (דברים כג, י) ונשמרת מכל דבר רע שלא ירהר אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה מכאן א"ר פנחס בן יאיר תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי פרישות, פרישות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי חסידות, חסידות מביאה לידי רוח הקודש, רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים וחסידות גדולה מכולן שנאמר (תהלים פט, כ) "אז דברת בחזון לחסידך" ופליגא דרבי יהושע בן לוי דא"ר יהושע בן לוי ענוה גדולה מכולן שנאמר (ישעיהו סא, א) רוח ה' אלהים עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים, חסידים לא נאמר אלא ענוים הא למדת שענוה גדולה מכולן.

ב. הרמב"ם מורה נבוכים ג, פרק מא : הספר הזה כולל גם התקנת יד ויתד. כי כמו שהודעתך אחת ממטרות התורה הזאת היא הניקיון והתרחקות מטינופים ומלכלוכים, ושלא יהיה האדם כבהמות.

ב) יש במצוה הזאת גם חיזוק ודאות הלוחמים, על ידי פעולות אלה, שהשכינה שורה ביניהם, כמו שביאר בטעם לכך : "כי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקִרְבְּךָ מִחֲנֶךָ [לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אִיָּבֶיךָ לְפָנֶיךָ]" (דברים כג, טו)

ג) הוא צירף עניין אחר ואמר : "ולא יראך בך עֲרֹת דָּבָר וְשָׁב מֵאֲחֵרֶיךָ" (שם), כאזהרה מן הפריצות המוכרת בין החיילים במחנה ככל שנמשכת שהותם מחוץ לבתיהם. על כן ציוונו יתעלה במעשים הגורמים לנו להרגיש את שריית השכינה בינינו כדי שנינצל מן המעשים הללו, ואמר : "וְהִנֵּה מִחֲנֶיךָ קְדוֹשׁ, וְלֹא יִרְאֶה בְּךָ עֲרֹת דָּבָר [וְשָׁב מֵאֲחֵרֶיךָ]" ואפילו בעל קרי נצטווה לצאת מן המחנה עד שיעריב שמשו ואחר יבוא אל המחנה, כדי שיהיה בלב כל אדם שהמחנה הוא כמקדש

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ד

ה', ושאינן הוא כמחנות הגוים להשחתה ועוול ונזק לזולת ולקייחת רכושם ותו לא, אלא מטרתנו שלנו היא להישיר את הבריות לעבודת ה' ולהסדיר את מצביהם. וכבר הודעתך שאני נותן רק את טעמו של פשט הכתוב.

ג. הרמב"ן השגות לספר המצוות לא תעשה מצוה יא: וענין המצוה הזאת שנמנענו במחנה מן העבירות האלה הגורמות סילוק השכינה, והזהירנו יתעלה בלאו הזה שלא יגרום סילוק שכינתו מעלינו במחנה שיהיה העובר בהן מפיל את ישראל בחרב ומחלל את השם ומייקר ע"ז שלהם בעיני האויבים, והוא אמרו יתעלה "כי ה' אלוקיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת אויביך בידיך והיה מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך".

ד. ספר החינוך, מצוה תקסו להתקין מקום להפנות בו: משורשי המצוה כעניין שכתוב בפרשה, כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך והיה מחנך קדוש וגו', כלומר שנפשותן של ישראל דבקות בשכינה לעולם, וכל שכן במחנה שכולן נקיי הנפש, כי כל הירא מעבירות שבידו כבר הלך לו ושב אל הבית, ונשארו הטובים אשר רוח אלקים שוכן בתוכם, וראוי להם לעמוד בנקיות, כאשר ידוע ומפורסם, שהנקיות מידה מן המידות הטובות המביאה לידי רוח הקודש, וכדרש רבי פנחס בן יאיר בפרק קמא דעבודה זרה (כ, ב), וגם יש בזה שבח לאומה כי יבואו אליהם מלאכי גוי, ויראו מחניהם קדוש ונקי מכל טנוף.

ה. שד"ל, דברים כ"ג, טו ד"ה "והיה מחנך קדוש": העיקר לקבוע בלבם כי ה' הולך לפנייהם ומאתו התשועה, על כן ציוה שישוו ה' נגדם תמיד כאילו הם בהיכלו.. אך הכל למען יעמדו ביראה כאילו הם בהיכל ה'.

ו. הרב הירש על אתר: מאמר זה מתאר את סולם המדרגות העולות אל השלמות המוסרית, והמדרגה הראשונה נקנית על ידי העיסוק בלימוד תורת ה'. כדאי לעיין היטב במאמר זה, כדי לתפוס את כל עומקו ואמיתתו המחכימה. כאן עלינו רק להזכיר לעצמנו שוב את הנקודה הבאה: רגילים בדרך כלל לומר שמהות החסידות היא הגבלה עצמית המתנזרת אפילו מן המותר. אולם לאמיתו של דבר זוהי רק פרישות, הנמנית כאן רק בין המדרגות הראשונות אל האצילות המוסרית, ואילו חסידות היא הפרח והפרי הסופי והאחרון של השלמות המוסרית.

עלינו לציין גם, שרוב המידות המהוות את השלבים בסולם הזה של המעלות המוסריות, רמוזות במקרא כאן. זהירות: "ונשמרת"; זריזות: "ויד וגו' ויצאת וגו' ויתד" וגו'; נקיות: "וכסית"; טהרה: "כי יהיה" וגו'; קדושה: "והיה מחנך קדוש"; ענוה ויראת חטא: "ולא יראה בך" וגו'; רוח הקודש: "כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנך". מידות אלה אינן באות בתורה בסדר השלבים של סולם מעלות זה, אך עלינו לזכור שכאן הכתוב מדבר על קיום כולן יחד. ומכאן אנו למדים: בדרך אל השלמות המוסרית, המדרגות הראשונות אינן הופכות למיותרות כאשר מגיעים למדרגה גבוהה יותר; אלא הן שומרות על ערכן, ובכל עלייה הן אף עולות בחשיבותן. רק בהשגת המעלה הגבוהה ביותר הן מגיעות לקיומן המלא. כן מוכח מהאמור כאן שענוה היא המרגלית המלוטשת ביותר, הגבוהה ביותר או השנייה בגובהה בכתר המידות, והיא לבדה מביאה ליראת החטא הראויה!